

УДК 351.823.1

А. М. Пугач,
к. т. н., доцент кафедри сільськогосподарських машин
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

СУЧАСНИЙ СТАН ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

A. Pugach,
Candidate of Technical Sciences, reader, reader Dept. of agricultural machinery,
Dnepropetrovsk State Agrarian University of Economics

CURRENT STATE OF AGRICULTURAL INNOVATION RESOURCE POTENTIAL OF UKRAINE

Досліджено основні показники виробництва сільськогосподарської продукції за останні роки. Надано характеристику інноваційному розвитку аграрного виробництва. Розглянуто основні завдання процесу інноваційного розвитку сучасного аграрного ресурсного потенціалу. Наведено основні сучасні тенденції зменшення рівня забезпеченості аграрного сектору сільськогосподарською технікою. Визначено основні напрями діяльності державної влади щодо підвищення рівня активності у сфері забезпечення аграрного інноваційного розвитку в Україні.

The basic indicators of agricultural production in recent years. Characterized by the innovative development of agricultural production. The main task of innovative development of modern agricultural resource potential. The main current trends reduce the level of security of the agricultural sector of agricultural machinery. The basic directions of activity of the government to increase the level of activity in the field of agricultural innovation development in Ukraine.

Ключові слова: аграрний ресурсний потенціал, аграрна сфера, аграрний сектор, інновації, інноваційний розвиток, аграрні підприємства, аграрні товаровиробники, аграрне виробництво, сільське господарство.

Key words: the agricultural resource potential, agricultural sector, agriculture, innovation, innovative development, agricultural enterprises, agricultural producers, agricultural production.

ВСТУП

У даний час в аграрному секторі України відбуваються глибокі соціально-економічні перетворення. Реорганізовані аграрні підприємства перетворилися на самостійно господарюючі суб'єкти, активно йде процес становлення селянських (фермерських) господарств, проведена земельна реформа. На всіх рівнях докорінно змінилися функції органів державного управління аграрним виробництвом та їх взаємини з товаровиробниками всіх форм власності.

Проте темпи зростання виробництва в аграрному секторі є недостатніми для її прискореного розвитку і сильно відстають від загального рівня зростання економіки. Аграрний сектор поки відстає від розвинених країн по виробництву аграрної продукції, технологічної та технічної-оснащеності.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Сьогодні аграрний сектор нашої країни, базовою складовою якого являється сільське господарство, постійно формує та забезпечує продовольчу, а також у визначених загальних межах економічну, енергетичну та екологічну безпеку, забезпечуючи тим самим розвиток технологічно пов'язаних секторів національної економіки зі створенням соціально-економічних умов сільського та аграрного розвитку.

В основі інноваційного розвитку аграрного ресурсного потенціалу України має бути реалізований принцип комплексності, який означає охоплення усіх існуючих підрозділів аграрних підприємств, а також їх напрямів розвитку, а саме: впровадження сучасних технологій та підвищення рівня якості виготовленої продукції, а також комплексної автоматизації та механізації вироб-

ництва з удосконаленням організації процесу виробництва, управління, праці, тощо. Інноваційний розвиток завжди передбачає узгодженість у просторі та часі на всіх стадіях процесу — науки, виробництва, а також збуту. Тому, в роботі ставиться завдання дослідити сучасний стан інноваційного розвитку аграрного ресурсного потенціалу України.

РЕЗУЛЬТАТИ

Завжди агропромисловий комплекс надавав близько 9-13 % від валової доданої вартості виробництва країни, та був одним з основних бюджетоутворюючих секторів економіки держави, частка якого у загальному зведеному бюджеті нашої країни за останні роки становить близько 20 %, а у товарній експортній структурі — понад чверть, одночасно займаючи перше місце на світовому ринку з продажу олії соняшникової, а також друге місце — за експортом зернових (за винятком рису). Але майже 50 % від валової продукції сільськогосподарства на сьогодні виробляється в усіх господарствах населення.

За період з 2007 по 2014 роки виробництво сільськогосподарської продукції зросло на 47 %, у тому числі в сільськогосподарських підприємствах — на 87 %. Завдяки зростанню рівня виробництва плодової продукції, а також будівництва плодосховищ втричі зменшився її імпорт.

Особливістю сільськогосподарського виробництва є наявність територій, які постійно знаходяться під впливом небезпечних стихійних явищ (підтоплення, посухи, зсуви, селі тощо), внаслідок чого більшість аграріїв зазнають значних матеріальних збитків. Втрати врожайності в окремих господарствах можуть досягати 50 %, а при поєднанні декількох несприятливих факторів — до 70 %.

Споживання основних продуктів харчування на одну особу менше від раціональних науково-обґрунтованих норм, зокрема молока — на 42, рибної продукції — на 30, м'яса — на 34, плодів — на 30, винограду у свіжому вигляді — на 75 та вин столових — на 90 %. Відчувається недостатність обсягів виготовлення високобілкових консервованих продуктів на основі м'яса та риби, а також продуктів для лікувально-профілактичного харчування дітей з поширеними в Україні захворюваннями.

Конкурентні позиції вітчизняної сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках не є стабільними внаслідок незавершеності процесів адаптації до сучасних європейських вимог щодо безпечності та якості харчових продуктів, значних коливань цін на світовому ринку, нестійкості торговельних відносин з країнами-імпортерами [1].

Основне завдання інноваційного розвитку — це забезпечення прискореного рівня впровадження у виробництво зазначених елементів у межах поточних та стратегічних планів. Комплексне планування розвитку, а також підвищення рівня ефективної діяльності мають знаходити висвітлення у бізнес-планах аграрних підприємств, показниках рівня ефективності аграрного виробництва, а також планах капітального будівництва та капітальних вкладень.

При вирішенні сучасних питань, які пов'язані з інноваційним розвитком аграрного виробництва, підприємці

повинні керуватися принципом відбору економічних переваг. Аграрне підприємство в процесі вироблення найбільш економічно ефективних видів продукції, реалізує їх, одержує дохід, за який має придбати необхідні товари сільськогосподарського призначення, які виробляти в аграрному підприємстві менш вигідно економічно.

Конкуренція, що існує серед сільськогосподарських товаровиробників завжди спонукає їх до поглиблення спеціалізації. Аграрне підприємство повинно концентрувати свої потужності на виробництві тієї продукції, на яку є попит, і ту, що забезпечує його економічне існування.

Обмежувальним чинником для розвитку деяких галузей сільськогосподарського виробництва є забезпеченість трудовими ресурсами з належною кваліфікацією. Саме недостатня кількість робочої сили є однією із причин скорочення рівня виробництва молока та овочів у приміських зонах. Сьогодні навколо великих міст, а також індустріальних центрів треба сформулювати приміські зони з картопле-молочним та овочевим напрямом спеціалізації.

На спеціалізацію впливають біологічні фактори, передусім, хвороби та шкідники сільськогосподарських культур. Наприклад, у належних та сприятливих умовах для виробництва цукрових буряків підприємства Полтавської області не мають розширювати їх площі посіву більш, ніж на двох полях у сівозміні, тому що це можливо призведе до неконтрольованого та непередбачуваного поширення шкідників. Збільшення площі посіву соняшнику в розрізі посівних площ призведе до виснаження ґрунтів та поширення шкідників та хвороб.

Внутрішньогосподарська спеціалізація аграрних підприємств повинна розвиватися на основі відокремлення виробництва деяких видів продукції та його технологічних стадій на визначених внутрішньогосподарських підрозділах виробництва — фермах та бригадах.

Особливою необхідністю розвитку внутрішньогосподарської спеціалізації є виникнення у великих за розмірами аграрних підприємствах, та у тих, які нині вважаються багатогалузевими. Підвищення рівня ефективності діяльності аграрних підприємств ґрунтується на інноваційних досягненнях науки та техніки, а також передового зарубіжного та вітчизняного досвіду.

Інноваційний розвиток аграрного виробництва означає безперервний процес сучасного розвитку науки та техніки; у більш широкому суттєво-змістовому значенні — це постійний процес створення нових, а також вдосконалення вже існуючих технологій, засобів виробництва, а також реалізації кінцевої продукції з одночасним використанням досягнень наукових розробок.

Впровадження сучасних інновацій включає обов'язкові заходи щодо реалізації та впровадження прогресивних технологічних процесів з їх комплексною автоматизацією та механізацією.

У процесі обґрунтування напрямів розвитку технологій, неможливо не взяти до уваги чинники винятковості та нестандартності об'єкта їх застосування. Тому що технології виробництва аграрної продукції мають деякі особливості, що їх суттєво відрізняють один від одного. Наприклад, технології персоналізовані, тому що розробляються для особливих зон чи природно-еконо-

мічних умов, і їх застосування включає в себе різноманітні елементи творчості.

Розробка та використання інноваційних технологій вирощування сільськогосподарських культур обов'язково базуються на реалізації основних економічних та агроекологічних законів. Впровадженню інноваційних технологій повинне передувати формування більш сприятливого середовища, тому кожне підприємство має розробити цілеспрямовану програму інноваційного розвитку, яка буде охоплювати всі сектори економіки, включаючи виробничі відносини та продуктивні сили.

Гальмують розвиток аграрного виробництва технологічні ризики, пов'язані зі станом матеріально-технічної бази сільського господарства, слабкою оновленістю фондів, відставанням у техніко-технологічній модернізації виробництва, в порівнянні з розвиненими країнами світу. Через низьку прибутковість сільськогосподарського виробництва більшість аграрних товаровиробників не може здійснювати закупівлі сучасної техніки, у тому числі вітчизняних зразків, що пригнічує розвиток сільськогосподарського машинобудування [2, с. 38].

Для розвитку аграрного ресурсного потенціалу необхідний якісний перехід до використання останніх інноваційних досягнень і технологій. Своєчасне доведення потрібної інформації до аграрного товаровиробника, створення нових і вдосконалення вже існуючих організаційно-економічних механізмів розвитку інноваційної діяльності, формування і розповсюдження актуальної інформації, допоможе уникнути ряду негативних факторів і ризиків, що впливають на розвиток аграрного ресурсного потенціалу.

Отже, беручи до уваги значну залежність аграрного ресурсного потенціалу від природних та екологічних чинників, інноваційний розвиток у аграрній сфері діяльності, крім традиційних виробничо-технологічних та організаційно-управлінських напрямів, має включати також економічні та соціоекологічні інновації. Тому, основними завданнями процесу інноваційного розвитку сучасного аграрного ресурсного потенціалу є його техніко-технологічна модернізація, належне забезпечення ресурсозбереження в аграрному секторі, підвищення якісних характеристик виготовленої продукції, поліпшення екологічного аграрного розвитку.

Для вирішення сучасних завдань вітчизняного аграрного інноваційного розвитку у напрямі, який максимально наближений до світових тенденцій, треба здійснити перетворення в межах загальної інноваційної системи на національному рівні, а також її аграрної складової. Дуже важливо при цьому на рівні аграрної інноваційної системи забезпечити своєчасне кількісне та якісне зростання кількості інноваційних пропозицій, формування провідної ефективної мережі від наукових до виробничих впроваджень, а також підвищення якості сприйняття основної маси аграрних виробників до нововведень.

У сфері аграрних інновацій держава має взяти на себе обов'язок повного забезпечення фінансування всього комплексу фундаментальних досліджень. Прикладні проекти, які розробляються, з орієнтацією на визначені запити ринку, завжди потребують державної підтримки в меншій ступені, і реалізуються за рахунок

залучення приватних джерел фінансування. Винятком стають проекти, що спрямовані не на одержання певного додаткового прибутку, а на своєчасне вирішення соціальних проблем, та з залученням інноваційних ресурсів, а також, на екологізацію процесу агропродовольчої діяльності. У таких випадках держава має брати участь у фінансуванні розробок, надавати субсидії та пільги користувачам та розробникам кінцевої продукції, стимулювати її подальше просування шляхом запровадження більш жорстких екологічних нормативів.

Роль держави визначається фінансуванням фундаментальних науково-дослідних розробок розвитку аграрної сфери. Необхідно на вищому рівні державної влади зазначити високий рівень впровадження нових інноваційних технологій для подальшого забезпечення розвитку аграрного ресурсного потенціалу, стимулювання подальшого творчого процесу, а також створення належних умов для його розвитку, вибору пріоритетів інноваційного розвитку аграрного потенціалу та відбору відповідних з них проектів, та розробки механізмів державної підтримки модернізації аграрної сфери, насамперед, для впливу на формування ринку аграрних інновацій, тому що рішення про їх впровадження безпосередньо приймає аграрний товаровиробник.

За результатами опитування, яке було проведене агенцією AgriSurvey між сільськогосподарськими товаровиробниками, понад 38% аграрних виробників вважають, що їх сільськогосподарська техніка застаріла, і тому потребує заміни. Нестача якісної техніки є реальною проблемою для більшості аграрних підприємств України та для більшості господарств населення, що виробляють 46% від загального обсягу валової продукції всього сільського господарства в державі.

Найбільш зношеними є комбайни. Згідно з розрахунками агенції AgriSurvey, сьогодні в нашій державі навантаження на 1000 га всієї посівної площі становить 3—4 одиниці техніки для зернозбиральних комбайнів, а також 0,6—0,8 одиниць для кукуруддозбиральних. Щороку Україні потрібно 5—7 тисяч комбайнів, для того, щоб компенсувати нестачу сільськогосподарської техніки для своєчасного збору врожаю. Але разом зі зменшенням рівня забезпеченості сільськогосподарською технікою також в Україні дуже стрімко скорочується рівень її виробництва. За дослідженнями "Агроспектр" асоціації "Український клуб аграрного бізнесу", протягом 2007—2014 рр. на підприємствах було зібрано близько 1,1 тис. одиниць зернозбиральних комбайнів, а за 2015 рік кількість складених зернозбиральних комбайнів зменшилася у 2,5 рази — з 68 до 27 шт.

Брак сільськогосподарської техніки негативно позначається і на показниках врожайності країни у 2015 році. Втрати аграрного сектору від нестачі якісної сільськогосподарської техніки оцінюються у 6 млн тонн зернових, що у валютному еквіваленті становить понад 1 млрд дол. За останніми даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, врятувати українські врожаї країні допоможуть американські компанії, які поставлять в Україну сільськогосподарську техніку на 1 млрд дол. [3].

Водночас Україна як глибоко інтегрована держава у світову економіку, підпадає під вплив трансформацій

інноваційної глобальної аграрної сфери і таким чином зумовлює їх формування. Розгляд основних сучасних напрямів використання інноваційних досягнень у аграрному виробництві в Україні дозволяє дійти висновку: великого поширення набули в рослинництві — впровадження нових гібридів і сортів рослин; використання найбільш прогресивних технологій з впровадження мінімального ґрунтового обробітку, точного і органічного землеробства; у тваринництві це вдосконалення технологій з годівлі і утримання тварин; створення нових ветеринарних препаратів і систем захисту від хвороб тварин; у сфері аграрної переробки — створення сучасних бактеріальних заквасок; а також у сфері управління аграрним розвитком — адаптація до новітніх вітчизняних умов з удосконалення концепції розвитку ринків аграрної продукції.

Можна стверджувати, що інноваційний розвиток аграрного ресурсного потенціалу України не тільки пов'язаний з позитивними зрушеннями в обсягах і структурі виробництва, у рівнях ресурсо- та енергозбереження, але також несе певні загрози. Загальним викликом з боку глобального світу є примус до швидкого нарощування рівня виробництва, а також експорту деяких видів аграрної продукції (у тому числі з впровадженням технологій, безпечність яких не підтверджено належним чином). Тому ці процеси завжди супроводжуються загрозами для здоров'я населення країни і стану природних ресурсів у зв'язку з посиленням рівня антропогенного навантаження в процесі інтенсифікації аграрної діяльності, а також неконтрольованого використання в аграрному виробництві недостатньої кількості вже перевірених інноваційних технологій. Дуже доречно відзначити існування істотного впливу на аграрне виробництво не тільки швидко зростаючого продовольчого попиту у світі, але також і стрімкого розширення в глобальних масштабах біоенергетичної сфери та органічного виробництва, що, також провокує зростання агропродовольчих цін в процесі зменшення обсягу пропозиції аграрного продовольства (збільшення обсягу використання сільськогосподарської сировини), та випереджаючого зростання рівня цін на екологічно чисту аграрну продукцію порівняно з традиційною (конвенційною).

Одним із найголовніших напрямів в інноваційному розвитку аграрного ресурсного потенціалу України є забезпечення цивілізованого рівня конкурентного середовища в розвитку інноваційної сфери та ефективних механізмів державного регулювання. Ринкові механізми, що існують в процесі аграрної підприємницької діяльності мають прогалини, а діючі сучасні напрями інвестування коштів у більшості випадків не забезпечують отримання прогнозованого прибутку, здійснюється порушення процесу постійного відтворення. Потрібним є потужний імпульс з боку органів державної влади щодо забезпечення інноваційної структурної перебудови національної економіки на новій технологічній основі, з одночасною реалізацією пріоритетів концентрації всіх ресурсів, збільшенням обсягів фінансування ключових напрямів становлення інноваційної моделі розвитку. Деякі управлінські структури аграрної сфери економіки, в процесі застосування важелів організаційно-економічного механізму, розвивають стратегічні

напрями за допомогою виявлення внутрішньогосподарських резервів і визначення способів підвищення рівня інноваційної активності аграрних підприємств.

ВИСНОВКИ

Отже, головна мета інноваційного розвитку аграрного ресурсного потенціалу України — це забезпечення належної продовольчої безпеки в розвитку умов викликів глобального рівня всіх її параметрів (доступності, достатності та безпечності продовольства, продовольчої незалежності, структурної збалансованості різноманітних раціонів харчування населення країни), та дотримання принципів державного розвитку на основі реалізації інноваційної модернізації аграрної галузі. З огляду на це, сьогодні важливо сконцентрувати інноваційну діяльність в аграрній сфері національної економіки на прогнозуванні напрямів його розвитку на довгострокову перспективу, на відборі пріоритетних для аграрної галузі та держави інноваційних проектів, з повною концентрацією у межах фінансових ресурсів з бюджету, та на забезпеченні належної підтримки необхідних прикладних і наукових досліджень (особливо в системі аграрних ВНЗ).

Державна влада має істотно підвищити рівень своєї активності у сфері забезпечення аграрного інноваційного розвитку в Україні. Тому, у цьому напрямі найважливішим є сприяння до розширення фундаментальних досліджень у межах напрямів, що є пріоритетними у національному та світовому масштабах, реалізації та формуванні на їх основі своїх власних інноваційних проектів, придбанню і значному поширенню серед агровиробників найсучасніших і найефективніших зарубіжних розробок, а також створенню системи з підготовки спеціалістів в аграрній галузі, адекватної запитам сьогодення.

Література:

1. Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року (проект) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT1366.html
2. Коробка В.М. Передумови формування інноваційного підприємницького середовища в аграрному секторі / В.М. Коробка // Економіка: теорія та практика. — 2014. — № 2. — С. 38—42.
3. Офіційний веб-сайт Національної академії аграрних наук України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://naas.gov.ua>.

References:

1. The concept of the state target program for the development of the agricultural sector for the period until 2020 (Projects), available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT1366.html (Accessed 18 August 2015).
2. Korobka, V.M. (2014) "Prerequisites create innovative business environment in the agricultural sector", *Ekonomika: teoriya ta praktika*, vol. 2, pp. 38—42.
3. The official site of National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, available at: <http://naas.gov.ua> (Accessed 18 August 2015).

Стаття надійшла до редакції 29.08.2015 р.